

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПОЛІТОЛОГІЯ

**Навчальний посібник
для вищих навчальних закладів**

У двох частинах
Частина 2

За загальною редакцією
П. В. Цимбала

Харків 2013

УДК 32(075.8)

ББК 66.0я73

П50

Авторський колектив:

П. В. Цимбал, канд. іст. наук, доц. – передмова, теми 1, 5, 6, 9;

А. О. Сошніков, канд. філос. наук, доц. – тема 2;

І. О. Поліщук, д-р політ. наук, проф. – тема 3
(у співавторстві з О. О. Бірюковою);

О. О. Бірюкова, канд. політ. наук, доц. – тема 3
(у співавторстві з І. О. Поліщуком);

О. М. Тетерич, канд. філос. наук, доц. – тема 4;

М. В. Шаповаленко, канд. політ. наук, доц. – тема 7;

О. В. Тягло, д-р філос. наук, проф. – тема 8

Рецензенти:

Л. А. Шаповал – канд. філос. наук, доц.
(Харківський національний університет внутрішніх справ);

В. Л. Пасісниченко – канд. філос. наук, доц.
(Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна)

*Затверджено Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ,
протокол № 2 від 26.02.2010*

Політологія : навч. посіб. для вищ. навч. закладів : у 2 ч.
П50 Ч. 2 / [П. В. Цимбал, А. О. Сошніков, І. О. Поліщук та ін.] ;
за заг. ред. П. В. Цимбала ; МВС України, Харк. нац. ун-т
внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2013. – 188 с.

ISBN 978-966-610-207-5

Навчальний посібник створено на кафедрі філософії і політології ХНУВС відповідно до Держстандарту з навчальної дисципліни «Політологія» для вищих навчальних закладів України. Навчальний матеріал викладено з урахуванням досягнень сучасної політологічної думки та профілю навчального закладу.

Посібник розрахований на курсантів, студентів, слухачів університету.

УДК 32(075.8)

ББК 66.0я73

ISBN 978-966-610-207-5

© Цимбал П. В., Сошніков А. О.,
Поліщук І. О. та ін., 2013

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2013

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
ТЕМА 1. ПОЛІТИЧНА ВЛАДА.....	8
1.1. Влада як суспільне явище.....	8
1.2. Типологія та структура влади.....	11
1.3. Формування політичної влади в Україні.....	15
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>19</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури .....</i>	<i>20</i>
ТЕМА 2. ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ.....	21
2.1. Поняття політичного режиму та його різновиди: ТОТАЛІТАРИЗМ, АВТОРИТАРИЗМ І ДЕМОКРАТІЯ	21
2.2. Громадянське суспільство і правова держава як основи сучасної демократії	27
2.3. Трансформація політичного режиму сучасної України в процесі європейської інтеграції	32
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>38</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури .....</i>	<i>38</i>
ТЕМА 3. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ПАРТІЙНІ СИСТЕМИ	40
3.1. Поняття «політична партія»: історія, сутність, основні ознаки і функції	40
3.2. Типологізація політичних партій.....	54
3.3. Партійні системи та їх основні характеристики.....	60
3.4. Розвиток багатопартійності в сучасній Україні	66
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>71</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури .....</i>	<i>71</i>
ТЕМА 4. ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА І ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО	73
4.1. Сутність, типологія і функції політичної еліти.....	73
4.2. Суть і роль політичного лідерства у суспільстві. Типи лідерства	83
<i>Питання для самоконтролю.....</i>	<i>88</i>
<i>Список використаної та рекомендованої літератури .....</i>	<i>88</i>
ТЕМА 5. СВІТОВИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС. СИСТЕМА ПОЛІТИЧНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН	90
5.1. Політологічний аналіз сутності міжнародних відносин	90

5.2. ГОЛОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН. ГЕОПОЛІТИКА.....	96
<i>Питання для самоконтролю</i>	105
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	106
ТЕМА 6. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УКРАЇНИ	107
6.1. ТЕОРІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ.....	107
6.2. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ НА СВІТОВІЙ АРЕНІ .	112
6.3. ПОЛІТИКА СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ з ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ	121
<i>Питання для самоконтролю</i>	128
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	128
ТЕМА 7. ДЕМОКРАТИЧНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ В УКРАЇНІ	130
7.1. ТЕОРІЯ СУЧАСНИХ ПЕРЕХОДІВ ДО ДЕМОКРАТІЇ	130
7.2. ОСОБЛИВОСТІ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	143
<i>Питання для самоконтролю</i>	147
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	147
ТЕМА 8. ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	149
8.1. ВИЗНАЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	149
8.2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	152
<i>Питання для самоконтролю</i>	160
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	160
ТЕМА 9. НАПРЯМКИ ПРАВООХОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	162
9.1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ПОЛІТИКИ ЗА УМОВ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ.....	162
9.2. ПОЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЗДОРОВЛЕННЯ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В КРАЇНІ, ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ТА ПРОТИПРАВНИХ ДІЙ	170
<i>Питання для самоконтролю</i>	181
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	181
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	184
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК	186

ПЕРЕДМОВА

У другій частині навчального посібника з політології запропоновано теми, які сприяють курсантам стаціонарної форми навчання та слухачам заочної форми навчання оволодіти теорією політики, засвоїти головні закономірності розвитку суспільно-політичної сфери, міжнародних відносин та навчитися проводити політологічний аналіз явищ і процесів. Підкреслимо, що принцип єдності теорії і практики є одним із найважливіших у процесі формування громадянської позиції правоохоронців.

Для майбутніх правоохоронців високої кваліфікації необхідною умовою є опанування демократичною політичною освітою, підґрунтям якої є такі цінності, як дотримання прав людини, повага до закону, поважання свободи вибору політичного устрою, ідей і переконань, терпимість до інших поглядів і т. ін. Важливими є усвідомлення процесу переходу суспільства від однієї політичної системи до іншої та розуміння проблем, пов'язаних із формуванням правової держави і розбудовою громадянського суспільства.

Одним із завдань політології є формування особистості, громадянина як активного учасника процесу відродження української держави, громадянського суспільства та утвердження демократії і прав людини.

Автори навчального посібника керувалися вимогами Міністерства освіти і науки України щодо обов'язкового мінімуму засвоєних знань з навчальної дисципліни «Політологія», які, в свою чергу, відповідають рекомендаціям з політичної науки ЮНЕСКО для обов'язкового вивчення у вищих навчальних закладах. Навчаючись за модульно-рейтинговою системою, курсанти і слухачі мають засвоїти основоположні проблеми політології, які подано у першій та другій частині посібника, зокрема:

- взаємовідносини людини, суспільства і політики;
- політична влада та її сутність;
- політичне управління і рішення;
- держава у політичній системі суспільства;
- політичні режими та їх типологія;
- політичні партії та громадські об'єднання;
- політична еліта і політичне лідерство;

- етнонаціональна політика;
- політична культура і політична свідомість;
- сучасний світ і тенденції міжнародних відносин;
- зовнішня політика України;
- напрямки правоохоронної політики;
- демократія і права людини та ін.

Засвоєння вищезначених тем з курсу політології сприятиме підготовці висококваліфікованих працівників правоохоронних органів, що безпосередньо відповідає вимогам Болонського процесу та засадам Конституції України. Зокрема, в Конституції нашої держави зазначається, що «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності. Жодна ідеологія не може визнаватися державною як обов'язкова». Тож завдання політології полягає в тому, щоб дати курсантам поглиблене наукове розуміння суспільно-політичного життя сучасного світу, процесів демократизації та прав людини.

Цілеспрямоване вивчення запропонованих тем допоможе у підготовці фахівців, які були б здатні здійснювати науковий аналіз тенденцій, закономірностей розвитку сучасних суспільств та міжнародних відносин і на високому інтелектуальному рівні змогли б протидіяти організованій злочинності, що перетворюється на одну із реальних загроз національній безпеці. Одночасно спостерігається зростання головних груп міжнародних злочинів: проти миру, стабільності міжнародних відносин, національного економічного і соціально-політичного розвитку, посягання на права людини тощо. Швидкими темпами відбувається підпільна інтеграція організованої злочинності, яка стає транснаціональною і перетворюється на одну із загроз основам сучасної цивілізації. Тому перед працівниками правоохоронних органів стоять складні завдання щодо вивчення і здійснення політики боротьби зі злочинністю, забезпечення умов для стабільного розвитку та дотримання законності й правопорядку в суспільстві.

Запропонований навчальний посібник з політології допоможе слухачам очної і заочної форм навчання посилити самостійне вивчення найбільш складних тем з політології і підготуватися до практичних занять за кредитно-модульною системою. Контрольні запитання націлюють слухачів на

самостійний пошук відповідей та навчають методики проведення політологічного аналізу. Навчальний матеріал до кожної теми дозволяє пізнати їх теоретичні підвалини та може бути використаним під час практичних занять і дискусій. Підкреслимо, що до посібника додаються «Тести з політології» в комп'ютерному варіанті, розроблені авторами. Вони містять тестові завдання з кожної із тем, що дозволяє перевірити рівень та ефективність засвоєних знань.

Отже, навчальний посібник з політології, який складається з двох частин, створений з урахуванням переходу на модульно-рейтинговий метод навчання та передбачає активізацію самостійного пошуку слухачами й усвідомлення ними нерозривного зв'язку теоретичних знань, практичного здійснення політики, яке може бути раціональним, а часто і нераціональним (хаотичним). Застосування цього підходу дає гарні результати: ефективно закріплює знання з політології; формує теоретико-пізнавальні та прогностичні навички; раціонально-гуманістичну мотивацію діяльності; активно впливає на формування демократичного правового світогляду майбутніх правоохоронців та сприяє зростанню їх соціально-політичної компетенції. Таким чином, знання з політології допомагають правоохоронцям реалізовувати правоохоронну політику держави та ефективно забезпечувати права і свободи людини.

Навчальне видання

Авторський колектив:

Цимбал Петро Володимирович
Сошніков Андрій Олександрович
Поліщук Ігор Олексійович та ін.

ПОЛІТОЛОГІЯ

Навчальний посібник
для вищих навчальних закладів

У двох частинах
Частина 2

Редагування *Г. Я. Ступницької*
Комп'ютерне верстання *С. В. Гончарук*

Формат 60x84/16. Ум.-друк. арк. 10,97. Обл.-вид. арк. 9,59.
Тираж 320 пр. Зам. № 2010-5.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.